

Рецензия

на дисертационен труд на тема: *Нарцисизъм и манипулативност в контекста на тъмната триада – межкултурна перспектива*

разработен от: Галина Недкова Кабаджова

за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“, област на науката 3.2. „Психология“

от: доц. д-р Елена Паспаланова, Департамент Когнитивна наука и психология, НБУ

Трудът в обем от 192 страници (основният текст е 165 страници), написан е на английски език и изпълнява всички изисквания за разработка на докторска дисертация. Състои се от уводна част и три глави, текстът е богато илюстриран (над 50 таблици, 9 фигури), използвани са 309 литературни източници на български и английски език. По темата на дисертацията до момента са направени 3 публикации в научни издания.

Дисертацията се занимава с един сравнително нов, теоретично много интересен, а същевременно и социално значим проблем, наречен днес метафорично „епидемия от нарцисизъм“. Направен е обстоен аналитичен преглед на конструкта нарцисизъм в исторически план – от древността (легендата за Нарцис) до множеството теории за неговата същност, генезис и проявления както и на данните от емпирични изследвания в наше време. Съществен момент в този преглед е отбелязването и на възможността за межкултурни различия в нарцисизма – идея, която дисертантката се опитва емпирично да провери в своята работа. Разнообразието от методи за изследване на нарцисизма е изчерпателно представено като е систематизирано в 2 части – методи за изследване на нарцисизма като личностово разстройство (патологичен) и методи за изследване на нарцисизма концептуализиран като личностова характеристика (нормален). Тази част е много добър източник на информация за методологията на изследване на нарцисизма.

Втората част от теоретичния раздел на дисертацията включва три теми: концепцията за така наречената „Тъмна триада“, личностовата характеристика

манипулативност и стиловете на привързаност. Тъй като авторката е избрала да изследва нарцисизма главно в контекста на „Тъмната триада”, тя отново изчерпателно и ясно излага взаимовръзките между нейните елементи - нарцисизъм, макиавелизъм и суб-клинична психопатия както и методите за тяхното изследване. Представянето на идеята за „Тъмната триада” е обогатено с разглеждането на връзките на нейните компоненти с личностовите характеристиките от Голямата петорка. Изброени са редица изследвания установяващи наличието или липсата на взаимовръзки между характеристиките включени в двата модела. Добре би било обаче тук дисертантката да експлицира как точно тези данни допринасят за разбирането на нарцисизма като елемент от „Тъмната триада”. Изложението на данните за конструкта манипулативност е центрирано около наличието или липсата на взаимовръзки с нарцисизма. Прегледът на тези изследвания насочва авторката към идеята за разработване на собствен метод за измерване на тази личностова характеристика, която тя успешно осъществява в своята работа. Темата за привързаността е развита логично започвайки от класическите теории, преминавайки през по-новите идеи за различните стилове на привързаност и завършвайки с взаимовръзките между нарцисизма и различните стилове на привързаност.

Като цяло тази част от дисертацията - литературният обзор и теоретичната обосновка на собственото емпирично изследване - показва отличната ориентация на дисертантката в проблематиката за нарцисизма както и умението ѝ да систематизира за дадени конкретни цели богатството от идеи и данни в литературата.

Целите на собственото емпирично изследване са ясно формулирани – изясняване и обогатяване на разбирането за същността на нарцисизма и връзката му с други два личностови конструкта – манипулативност и стилове на привързаност, при това в две различни култури (българска и английска).

Изследването се състои от 2 части. Първата от тях представлява експлоративно изследване чрез метода на полуструктурираното интервю, а във втората се проверяват 9 хипотези на базата на изграден теоретичен модел за взаимовръзките между нарцисизма, манипулативността, личностовите черти от модела „Големите пет” и стиловете на привързаност.

В експлоративното изследване проведено с българска извадка отговорите на 10 отворени въпроси се обработват по метода на концептуалния клъстерен анализ с цел да

се разкрие както разбирането за нарцисизма и манипулативността и за естеството на връзката между тях така и отношението на лицата към нарцисизма и манипулативността. Направен е детайлен анализ на разнообразието от отговори на 31 интервюирани лица (българи) и те са смислово интерпретирани в клъстери за всеки от въпросите поотделно. В крайна сметка резултатите от това експлоративно изследване потвърждават теоретичното разбиране за същността на нарцисизма като личностова особеност – такъв човек се възприема от другите главно като егоист, егоцентрик, самодостатъчен, с високо самочувствие и тенденция към манипулиране. Не е изненадващ и резултатът, че към такива хора отношението е предимно негативно и те не са желани партньори за взаимодействие. Същевременно обаче в някои отговори на изследваните лица се прокрадва и идеята за това, че нарцисичната личност има и позитивна страна, която е свързана с високата им самооценка. Може би най-сполучливата илюстрация на такова мнение е следният израз в отговора на едно от лицата: „нарцисистите...поддържат някаква много приятна енергия около себе си“. Така че съвсем основателно авторката си задава въпроса дали разбирането за нарцисизма трябва да се ограничи само до участието му като елемент в „Тъмната триада“.

Резултатите от основното емпирично изследване и анализът им са изложени в третия раздел на дисертацията. Неговата цел е да се разкрият проявленията на нарцисизма и манипулативността както и някои от техните предиктори в две различни култури (в зависимост от доминиращите в тях социални ценности). След богатия и добре систематизиран обзор на литературата дисертантката избира да изследва емпирично двата основни вида нарцисизъм (грандиозен и уязвим) и манипулативността в техните взаимовръзки с личностовите черти от модела „Големите пет“ и няколко стилове на привързаност. Тези 4 групи променливи са обвързани в един логичен теоретичен модел, на базата на който са формулирани 9 хипотези, от които половината се отнасят до межкултурните различия.

Методологията на емпиричното изследване е адекватна на поставените цели и представянето ѝ в дисертационния труд показва отличната методологична подготовка и зрялост на Галина Кабаджова - тя адаптира за работа с българска извадка 3 утвърдени в практиката методики и разработва един собствен метод (за изследване на манипулативността). Психометричните характеристики на всичките въпросници са

внимателно проверени и в двете култури (българската и английската) и осигуряват достоверността на получените в собственото изследване данни. То е проведено в достатъчно голяма извадка (за съжаление не достатъчно добре балансирана по националност - 396 българи и 121 британски граждани) и използваните статистическите методи (t-тест, корелационни и регресионни анализи) са напълно подходящи за проверка на поставените хипотези.

Богатството от получените емпирични данни е представено ясно и анализът им следва последователно хипотезите. На първо място се установяват няколко статистически значими межкултурни различия по 2-а от основните изследвани конструкти – нарцисизъм (с неговите проявления) и манипулативност. Макар и да пише, че според получените данни може да се заключи, че лицата от българската извадка са по-манипулативни, с по-силен грандиозен нарцисизъм и с по-ниски стойности по уязвимия нарцисизъм, авторката съвсем основателно отбелязва също, че според абсолютните стойности на измерваните променливи тези разлики са несъществени (малки), но пък определено свидетелстват за наличието на межкултурни различия. Това именно е интересният момент, който насочва към търсене на културните предпоставки за формиране на тези две личностови особености.

На второ място, чрез серия от корелационни анализи направени поотделно в двете култури, се регистрират известни межкултурни различия и в структурата на взаимовръзките на уязвимия и грандиозния нарцисизъм с личностовите черти от модела „Големите пет” и със стиловете на привързаност. Аналогично са изследвани и взаимовръзките на манипулативността. Като цяло резултатите от тези анализи потвърждават съществуващите теории и публикуваните данни от други изследвания и в този смисъл допринасят и се вписват в разбирането за нарцисизма и манипулативността. Същевременно част от анализите потвърждават и идеята на авторката за межкултурни различия – напр. само в българската извадка уязвимият нарцисизъм е отрицателно свързан със сътрудничеството; грандиозният нарцисизъм корелира положително със стиловете на привързаност „Свърхангажираност” и „Дискомфорт от близост” и не е свързан с тревожния стил на привързаност; манипулативността е положително свързана с невротизма и със стиловете на привързаност „Свърхангажираност с взаимоотношенията” и „Потребност от одобрение”.

Последната част от емпиричното изследване включва серия от регресионни анализи с цел откриване на предикторите на 2-та вида нарцисизъм – грандиозен и уязвим – и на манипулативността в двете култури. Моделът за регресионните анализи включва като предиктори личностовите черти от „Големите пет” и стиловете на привързаност. Резултатите показват както наличието на общи за двете култури предиктори на двата вида нарцисизъм (които съвпадат с някои данни от предишни изследвания), но също така, и което е по-съществено, наличието на специфични предиктори в българската и английската извадка – напр. „Тревожният” стил на обвързване и стилът „Свръхангажираност с взаимоотношенията” са съответно положителен и негативен предиктор на грандиозния нарцисизъм само при българската извадка; „Съзнателността” е негативен предиктор на манипулативността отново само в българската извадка.

В крайна сметка данните от това изследване позволяват на дисертантката да направи едно добро описание на лицата (българи и англичани) характеризиращи се с грандиозен или уязвим нарцисизъм както и на тези характеризиращи се със силна или слаба тенденция за манипулативност във взаимодействията си с другите. Очертаването на „портретите” на нарцисиста и манипулатора – съответно българин и англичанин – показва сходствата и различията между тях. Така тези данни несъмнено засилват основанията за поставянето на един много интересен въпрос (на който досега е обръщано незначително внимание), а именно: Съществува ли културна обусловеност в същността и проявленията на личностовите характеристики нарцисизъм и манипулативност?

В заключение смятам, че на базата на задълбочен и смислен теоретичен анализ на литературата до момента дисертантката е извършила мащабна емпирична работа, чиито резултати са адекватно обработени и анализирани. Определено е направен принос в разбирането за същността на нарцисизма и манипулативността чрез очертаване на взаимовръзките им с личностовите черти от модела „Големите пет” и основните стилове на привързаност. Същевременно дисертационният труд отваря врата към нови изследователски търсения, едно от които ми се струва особено интересно и което е засегнато в теоретичната част, а именно за същността на влиянието на културата върху установените явления и взаимовръзките между тях.

Посочените от авторката приноси на дисертационния труд са напълно адекватни на извършената теоретична и емпирична работа.

Мнението ми за дисертационния труд е изцяло позитивно и убедено предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждането на Галина Недкова Кабаджова на образователната и научна степен „Доктор“.

10. 09. 2016

Рецензент:

Доц. д-р Елена Паспаланова